

ימי שפוט השופטים

א. מבוא	2. נקודה ראשונה - ישועה מתוך קוצר רוח
ב. שלש מאות שנה?	3. נקודה שנייה - "ארבעים שנה אקוט בדור"
ג. שיטת רש"י	4. מדור ישועה לדור שעבוד
1. שאלת האברבנאל	ה. שיטת האברבנאל
2. ביאור שיטת רש"י - "מושלו מקרבו יצא"	1. מלך או שופט?
ד. שיטת הרלב"ג	2. בימים ההם אין שופט בישראל
1. שאלת האברבנאל	ו. סיכום

א. מבוא

ספר שופטים הינו אחד הספרים המוכרים ביותר בתנ"ך. המיקום שלו בתחילת ספרי הנ"ך והאופי הסיפורי שלו, הופכים אותו לאחד מהספרים הנלמדים במקרא. הדמויות המגוונות וסיפורי הגבורה מעוררי ההשראה שבו, הם מנכסי צאן הברזל של עולם היהדות הדתי והחילוני כאחד. למרות היקף הלמידה הגדול של הספר, שאלה אחת שנמצאת בבסיסו נשארת לא פעם ללא מענה ברור: מהו המהלך של הספר? מה הספר בכללותו מלמד אותנו?

כשלומדים ומלמדים את הספר, אפשר להציגו כרצף של סיפורים יחידים בעלי מאפיינים דומים, הכוללים את זה שעם ישראל חוטא, ה' משעבד אותם ביד גויים, עם ישראל שבים בתשובה, ובסוף ה' מושיע אותם ע"י שופט. מבנה זה, המכונה "מעגל ספר שופטים", מציג את הספר כרצף של סיפורים בעלי מאפיין משותף שבו עם ישראל עולה ויורד שוב ושוב, אך לפי מבנה זה - הספר כמעט חסר מהלך כללי ומוגדר.

אופן לימוד זה נגרם מפער, הנראה כמבט ראשון, בין החלקים השונים בספר, והוא המקשה להפוך אותו לחיבור קוהרנטי אחד. לדוגמא: סוגיית המלך בספר היא מורכבת מאוד, ומהספר עולים קולות רבים ושונים שקשה לאגד למסקנה אחת. פער זה הוא משמעותי ונוקב, ומקשה לבנות מהספר מהלך רציף.

במאמר זה ננסה להציע כמה כיוונים לקריאה כוללת בספר - ע"י התחקות אחר דרכם של שלושה מגדולי הפרשנים: רש"י, רלב"ג, ורבי יצחק אברבנאל. מבטים אלו יעניקו לנו חרכי הצצה חדשים על סיפורים נקודתיים בספר, ובעיקר על התהליך והמסר שלו בכללותו.

נפתח במחלוקת בנושא תיארוך אירועי הספר ובהשלכות מחלוקת זו, שבמבט ראשון נראית זניחה וטכנית, שהרי עוסקת בעיקר בחישובים ובניסיונות שנראים דחוקים מעט, אך ניתן להגיע ממנה לתובנות משמעותיות על מהלך הספר. מי ייתן ונזכה לכוון בדברינו אל האמת, ודרך לימודנו זה נצליח להבין טוב יותר את דבר ה' אשר נגלה אלינו בספר שופטים.

ב. שלש מאות שנה?

המחלוקת שנציג נוגעת לקושי איתו מתמודדים הפרשנים בניסיון לסדר את השנים המופיעות בספר עד ימי יפתח, למול הפסוק שאומר יפתח למלך בני עמון במהלך המשא-ומתן על חלק מערי הגלעד, שלטענת מלך בני עמון שייכות אליו, ויפתח מנסה לצאת כנגד התביעה בכמה וכמה טענות. אחת הטענות של יפתח היא משך הזמן הארוך שבו בני עמון לא ניסו אפילו לתבוע את הערים:

בְּשָׁבַת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבוֹן וּבְכַנְזִיָּה וּבְעַרְעוֹר וּבְכַנְזִיָּה, וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יַדֵּי אַרְנוֹן, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וּמְדוּעַ לֹא-הִצְלָתָם בְּעַת הַהִיא.

(שופטים יא, כו)

מהפסוק עולה שהזמן שעבר בין שתי תקופות הזמן - כיבוש ארץ האמורי וזמנו של יפתח - הוא שלוש מאות שנה. אולם, מפשט הפסוקים עולה לכאורה, שזמן זה הוא יותר משלוש מאות שנה, וכפי שנוכיח בקצרה:

כיבוש ארץ סיחון התרחש בשנה הארבעים לצאת בני ישראל ממצרים, ערב כניסתם לארץ, ולכן ניתן לחשב את השנים שחלפו מאז החל משנותיו של יהושע כמנהיג ישראל. אלא, ששנותיו של יהושע כמנהיג אינן ידועות לנו במדויק.

ההצעה המינימלית ביותר שאפשר לתת לשנות ההנהגה של יהושע, היא שבע שנים, וזאת על בסיס שנותיו של כלב בן יפונה המופיעות בפרק יד (פסוקים ו-י) בספר יהושע, שהרי כלב היה בן ארבעים שנה בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים, וביום שבו הוא ביקש מיהושע לכבוש את חברון הוא היה בן שמונים וחמש.

אם נוריד מארבעים וחמש השנים שחלפו מאז שליחת המרגלים ועד פנייתו של כלב ליהושע המנהיג, את שלוששים ושמונה השנים שהיו ישראל במדבר מאז החטא - הרי לנו שבע שנים שבהן בודאי היה יהושע מנהיג העם, אלו שבע שנות כיבוש הארץ תחת הנהגתו של יהושע. כמובן, סביר מאוד שתקופת מנהיגותו של יהושע של יהושע לא הסתיימה מיד עם הכיבוש, שכן בהמשך ספר יהושע מוזכרים אירועים נוספים שהיו בימיו, ולכן מסתבר שיהושע חי לפחות עוד כמה שנים, אך מבחינתנו - זהו הנתון המינימלי ביותר.

אחרי תקופת יהושע באה תקופת "הַזְקָנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמֵים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ" (שופטים ב, ז), שמשך זמנה אינו ידוע, ואחריהם מתחילה תקופת השופטים, עליה נמצאים במקרא נתונים יותר מפורטים.

אם נחשב את סך הכל של תקופת השופטים עד ימי יפתח, על פי פשט הפסוקים בקריאה ראשונית,¹ הרי משך תקופה זו - 319 שנים, ואם נוסיף את שבע השנים שהן תקופת יהושע המינימלית - הרי 326 שנים.²

כמוכן שכל זה לא מסתדר עם התיאור הפשוט שבמקרא - שלוש מאות שנה בדיוק. פער זה בין שני החישובים הוביל את הפרשנים להסביר את הפסוקים בכמה דרכים שונות. במאמר זה ננסה לעיין בכמה מהן.

ג. שיטת רש"י

רש"י מחשב את השנים באופן הבא:

שלש מאות שנה - ...יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה ואין לו מקרא ממזי ללמוד, עתניאל מ' שנה ושני שעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו, אהוד פ' שנה י"ח שני' שעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ה שנה, דבורה מ' שנה ושני שעבוד בין בתוכה הרי קפ"ה, אחריו ז' של שעבוד מדין ומ' של גדעון וג' של אבימלך הרי רל"ה שנים, אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת לשניהם, וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח - הרי שלש מאות.

(רש"י שופטים יא, כו)

רש"י מוסיף 21 שנים לתקופתם של יהושע והזקנים, על בסיס קבלה שמופיעה כבר בדבריו של בעל סדר עולם, ומוריד את שנות השעבוד של חלק מהמשעבדים - כושן, עגלון וסיסרא. רש"י מצמצם עוד שנה אחת בטענה שתולע בן פואה ויאיר הגלעדי חלקו ביניהם שנה אחת, וכך מניין השנים עולה בדיוק לשלוש מאות שנה.

- 1 להלן פירוט השנים המופיעות בספר שופטים עד ימי יפתח:
שעבוד כושן רשעתים מלך ארם נהריים - 8 שנים. שנות השפיטה של עתניאל בן קנו - 40 שנה. שעבוד עגלון מלך מואב - 18 שנים. שנות השפיטה של אהוד בן גרא - 80 שנה. שעבוד סיסרא שר צבא חצור - 20 שנה. שנות השפיטה של דבורה וברק - 40 שנה. שעבוד מדין - 7 שנים. שנות השפיטה של גדעון - 40 שנה. שנות השתרותו של אבימלך - 3 שנים. שנות השפיטה של תולע בן פואה - 23 שנים. שנות השפיטה של יאיר הגלעדי - 22 שנים. שעבוד בני עמון - 18 שנים. סך הכל - 319 שנים.
- 2 כל זה על פי החישוב המצומצם ביותר, ללא תוספת השנים של הנהגת הזקנים אחרי יהושע, ועם צמצום הזמן בו יהושע הנהיג את העם עד למינימום.

הדבר המפתיע בחישוביו של רש"י, הוא שחלק מהשעבודים נספרים בתוך תקופת השפיטה וחלקם לא. שאלה זו שאל האברבנאל על שיטתו.

1. שאלת האברבנאל

האברבנאל בפירושו לספר שמואל א' (פרק יג) סוקר את שיטות הראשונים בדבר החישובים השונים, ומתייחס בין השאר לחישוב שלוש מאות השנים הנוגע לעניינינו. בדבריו הוא מצטט את רש"י ומקשה עליו כמה קושיות, וזו המרכזית שבהן:

הביטול השלישי - מאשר שני שעבוד כושן רשעתים כללם הרב עם שנות משפט עתניאל, ושנות שעבוד ישראל ביד עגלון מלך מואב י"ח שנה כללם הרב בשנות משפט גדעון, ושנות שעבוד יבין מלך כנען כללם הרב בשנות דבורה וברק, ואם שני השעבוד האלה נכללו כלם בימי השופטים ההם לדעת הרב - איך לא כלל גם כן שנות שעבוד מדין עם שנות גדעון, ושנות שעבוד עמון עם שנות יפתח ואבצן ושאר השופטים, ומנה שנות השעבוד האלה ממדין ועמון בפני עצמם, ושנות השופטים בפני עצמם, ולא עשה כן בשאר שני השעבוד ובשאר השופטים? ונתן אם כן דבריו לשיעורים, אין זה כפי הכתובים ואין זה כפי היושר ולכן לא נקבלהו. (אברבנאל שמואל א' יג, ב)

רש"י מחלק בין השופטים וטוען כי בחלק מהשופטים שנות שעבוד ושנות השופט חופפות ובחלקם לא, והאברבנאל אינו מקבל זאת, וטוען לאחידות בין השופטים, שכן חילוק זה אינו מפורש בכתוב.

שאלתו של האברבנאל, נראית חזקה מאוד, ולכן עלינו להתעמק ולהבין מה הייתה סברתו של רש"י, ומדוע לחלק בין עתניאל, אהוד ודבורה לבין גדעון ויפתח?

2. ביאור שיטת רש"י - "מושלו מקרבו יצא"

כדי לענות על שאלת האברבנאל עלינו לקחת צעד אחורה, ולהתבונן במהלך שרש"י יוצר בפירושו. רש"י מחלק את תקופת השופטים לשני חלקים: חלק אחד, מעתניאל ועד דבורה - בו סופרים את שנות השעבוד בתוך ימי השופט, וחלק אחר, מימי גדעון והלאה - בו השנים נספרות בנפרד. האם יש לנו רמזים לחלוקה הזאת בפסוקי התנ"ך? בעיון מדוקדק בתחילת סיפורו של גדעון אפשר לשים לב לתופעה יוצאת דופן - הסיפור, בניגוד לשאר הסיפורים שהופיעו עד כה, אינו נפתח במשפט הקבוע: "ויוסיפו לעשות הרע בעיני ה'", אלא במילים: "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּתְּנֵם ה' בְּיַד־מְדִיָּן שְׁבַע שָׁנִים" (שופטים ו, א). רש"י שם על כך את הדגש:

ויעשו הרע - עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נצבר חטא על חטא, אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך נדרש באגדת תהלים.

(רש"י שופטים ו, א)

נראה שרש"י טוען שבימי גדעון מתחילה תקופה חדשה, זו מעין נקודת ייחוס בספר שופטים, בה ה' מתחיל הנהגה ע"י שופטים מסוג שונה.

רמז נוסף לכך, ניתן לראות ברמת הפירוט של שופטים אלו, ובמיוחד בסיפורי הרקע ובסיפורי המינוי שלהם. ליפתח ולגדעון מייחסים כמעט חצי פרק למינוי, בעוד שעל עתניאל, לדוגמא, נאמר רק: "וַיִּתֵּן ה' עָלָיו רוּחַ יְהוָה" (שופטים ג, י). שמשון הגדיל לעשות - יש כמעט פרק שלם שמדבר על קורותיו, עוד לפני הולדתו! יתר על כן, על השופטים הללו יש הרבה יותר מידע והמקרא מתאר את קורותיהם ביתר פירוט: לגדעון - שלושה פרקים, ליפתח - שני פרקים, ולשמשון - ארבעה! לשם השוואה - על עתניאל ואהוד גם יחד יש פרק אחד בלבד. התנ"ך 'משקיע' רבות בסיפור דמויותיהם של השופטים המאוחרים יותר, ביחס לשופטים הקודמים לגדעון, ובניית האישיות שלהם מתוארת בצורה מפורטת יותר, בשונה מעתניאל, אהוד ודבורה.

מהו פשרו של פער זה?

ייתכן מאוד שההבדל קשור בעובדה שאופיים של המנהיגים משתנה עם מהלכו של הספר. עד תקופת גדעון נראה שהשופטים היו אנשים חשובים מצד עצמם, וכאשר ה' היה צריך שהם יושיעו את עם ישראל - הם נרתמו למשימה. אך מעמדם כמנהיגים לא חדש, וכבר היה קיים קודם לכן. את עתניאל אנו מכירים עוד מספר יהושע, אהוד מוביל את משלחת המנחה לעגלון מלך מואב כנציג חשוב של שבט בנימין, ודבורה שופטת את ישראל מימים ימימה. מסיבה זו, המקרא אינו מספר לנו על סיפורי העלייה של השופטים האלו להנהגה, שהרי היו כבר דמויות מוכרות בעולם הנהגה הישראלי של אותה התקופה, עוד לפני שהתמנו להיות שופטים.

לעומתם, גדעון היה אדם רגיל, ככל העם, לפני שה' קרא לו להנהיג את ישראל. ניתן לראות זאת בדברי גדעון עצמו: "הִנֵּה אֲלֹפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה וְאֶנְכִי הַצֹּעִיר בְּבֵית אָבִי" (שופטים ו, טו). ברור שגדעון הפך למנהיג רק בעקבות רוח ה' שלבשה אותו ולא נמשך מהיותו מנהיג קודם לכן.

בדומה לגדעון - גם יפתח נהפך למנהיג על ישראל רק בעקבות הסכמתו למלחמה בבני עמון: "וַיִּנְלַחֲמֵתָּ בְּבָנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל גִּלְעָד" (שופטים יא, ח) - בעקבות המלחמה תהיה למנהיג לכל יושבי גלעד. יפתח וגדעון צמחו להיות מנהיגים בעקבות

השעבוד שעם ישראל היה נתון בו, בניגוד בולט לשופטים אחרים כעתניאל, שהיה ומנהיג ותיק גם קודם התמנותו כשופט העם.

לאור זה ניתן אולי לענות על שאלתו של האברבנאל:

רש"י לא חילק בין השופטים באופן שרירותי, הוא לא "נתן דבריו לשיעורים". אלא שכאשר השופט קם בעקבות השעבוד, כמו גדעון ויפתח - שנות השעבוד לא יהיו חלק משנות השפיטה, אך כאשר מדובר על שופטים כמו עתניאל ודבורה, ששפטו את עם ישראל לפני שהושיעו את ישראל, כבר בתוך שנות השעבוד - מסתבר לומר ששנות השפיטה שלהם יכללו את שנות השעבוד. דבורה לא התחילה לשפוט את ישראל אחרי מלחמת ברק בסיסרא, אלא שפטה אותם כבר קודם לכן, ולכן גם שנים אלו הן חלק מתקופת השפיטה שלה.

על פי כיוון זה, ישנו שינוי משמעותי בהנהגה במהלך ספר שופטים: בתחילתו של הספר ישנם מנהיגים חשובים שתופסים יוזמה בעידוד אלוקי ומושיעים את ישראל, ולאחר מכן קמים שופטים שה' מצמיח ומגדל בהשגחה אישית. הסיבה לכך היא שהשעבודים נהיו מורכבים יותר ויותר, והעם הגיע למצב הרבה יותר מסובך. לתקופה מיוחדת נחוץ שופט מיוחד.

ניקה כדוגמא את תקופת שמשון, השופט הנחוץ הוא שופט שיוכל להושיע לבדו את עם ישראל, בלא סיוע העם, כי עם ישראל נמצא במצב בו שאין בו את הכוחות לעזור לעצמו. המורכבות של התקופות המאוחרות בספר שופטים מצריכה שופטים מורכבים שמוותאמים אליהן באופן מיוחד, צריך סוג מסוים מאוד של מנהיגים ולכן ה' מצמיח שופטים חדשים. בתחילת הספר צריך מנהיגים ש"רק" יאחדו את העם ויצאו לקרב. לאט לאט, ככל שהספר מתקדם, עם ישראל נזקק לשופטים שיתאימו לתקופה יוצאת הדופן בה הם חיים ויושיעו את ישראל בדרכים לא רגילות.

לאחר שעיינו בפירושו של רש"י, נראה את הכיוון שמציע הרלב"ג לפתרון הקושי של תיארוך הספר.

ד. שיטת הרלב"ג

ועם כל זאת הנה יהיו שם ז' שנים נוספות, ואפשר שנאמר כי אלו הז' שנים היו חסרים מהג' מאות שנה שאמר יפתח, והנה אמר על דרך הקירוב ג' מאות שנה... והנה ימצא זה מסכים על האופן שפירשנו בשנניח שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ"ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד, ופרנס אהוד את ישראל עד פ' שנה עד שנות השעבוד, ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד, ופרנס ירובעל את ישראל עד מ' שנה עד שנות

השעבוד, ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים, ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעבוד הרי רצ"ג...

(רלב"ג שופטים יא, לא)

הרלב"ג מחשב את שלוש מאות השנים באופן מעט שונה, הוא חולק על רש"י בנקודה עיקרית אחת - האם שנות שעבוד מדין נכללות בתוך ימי גדעון או לא. הכללת שעבוד מדיין בתוך שנותיו של גדעון מחסירה שבע שנים משלוש-מאות השנים המתוארות בדבריו של יפתח, והרלב"ג פותר את הקושי בטענה שיפתח התעלם משבע שנים ודיבר בדרך קירוב, הוא לא התכוון לשלוש-מאות שנים במדויק אלא למאתיים תשעים ושלוש שנים.

1. שאלת האברבנאל

את השאלה ששאל האברבנאל על רש"י ניתן לשאול גם על הרלב"ג: מדוע אנו מחלקים בין השופטים, שבחלק מהשופטים השעבוד נכלל בשנות שפיטתם, ובחלקם - לא? ניתן להוסיף שאלה נוספת על דברי הרלב"ג: מדוע אינו מסביר כרש"י, ומה העניין להכליל את שעבוד מדיין בשנותיו של גדעון?

האברבנאל בפירושו מתייחס לדברי הרלב"ג, ותמה:

שלפי מנינם זה הנה ימנו בתוך שנות השופטים והמלכים האלה שמונה עשרה שנה שנשתעבדו ישראל למלך בני עמון, והוא קשה מאד למה ימנו שנות השעבוד האלה בתוך שנות השופטים, ולא ימנו גם כן שמונה שנים שנשתעבדו לכושן רשעתים...? ואם אמרו ששני השעבודות האלה כלם נכללים בימי השופטים, איך לא אמרו כדומה לזה בשעבוד בני עמון? אין זה אם כן על פי הכתוב ואינו גם כן בידיהם קבלה, והאמת הוא שסמכו דעתם בפסוקים, ולפי שחסרו להם שנים מן המנין ולא מצאו להם השלמה על צד ההכרח לקחו י"ח שנה משעבוד מלך עמון כדי להשלים המנין, והוא המורה שאינו כפי האמת והדעת הישר כי אם התנצלות ובריחה...

(אברבנאל שמואל א' יג, ב)

האברבנאל מבקר בלשון קשה מאוד את פירושו של הרלב"ג, ביקורת כמעט וזהה לזו שהופיעה בדבריו על רש"י, ובאמת נראה שיש היגיון רב בדברי אברבנאל ושיטת הרלב"ג טעונה הסבר.

כדי לנסות לפתור את הקושי, נבסס תחילה שתי נקודות - באחת נתבונן בעיון רב יותר על השעבוד בזמן יפתח, שאליו מתייחס הרלב"ג כאל יוצא מן הכלל, ובשנייה נבוא

מכיוון נגדי, נתבונן על כל שנות השיעבוד אותם חיבר הרלב"ג עם שנות השפיטה, ונסה למצוא להם גורם מאחד.

2. נקודה ראשונה - ישועה מתוך קוצר רוח

הרלב"ג רואה את שיעבוד בני עמון כשיעבוד ייחודי ויוצא דופן. חלקו העיקרי של פרק י' בספר שופטים הוקדש לתיאור שיעבוד זה, ולא בכדי. החטא המתואר בשיעבוד זה שונה מכל שאר החטאים המוזכרים לנו בספר. בדרך כלל התנ"ך מקדיש פסוק אחד לתיאור עשיית הרע בעיני ה', פסוק נוסף בו מזכירים את המשעבד ואת זמן השעבוד, ופסוק אחרון המתאר את צעקת עם ישראל אל ה'. אמנם, שיעבוד בני עמון מתואר באופן שונה לחלוטין: שני-שלישים מן הפרק מוקדשים לתיאור החטא, השעבוד והתפילה, ובודאי שזה אומר דרשני. נתחיל בניסיון להבין את הפסוקים כסדרם, החל מפסוק ו':

וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיַּעֲבְדוּ אֶת הַבְּעָלִים וְאֶת הָעִשְׁתָּרוֹת וְאֶת אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת אֱלֹהֵי צִדּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי כְּנִי עַמּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲזְבוּ אֶת ה' וְלֹא עָבְדוּהוּ.

(שופטים י, 1)

התיאור בפסוק זה הוא ללא ספק תיאור העבודה הזרה החריף ביותר שנמצא בספר שופטים! לא רק שעם ישראל עובד ע"ז, אלא שהעם עובד מגוון רחב מאוד של ע"ז - שבעה אלילים שונים! הפתיחות הדתית המתוארת בתחילת הפסוק כלפי העבודה הזרה - אדירה, וכנגד זה מתגברת יותר ההפתעה המתעוררת בסוף הפסוק, בו מתואר שעם ישראל אינו עובד כלל את ה'. הרי גם אם עם ישראל היה עובד עבודה זרה בשותפות עם ה' ח"ו - היה זה חמור מאד, אבל כעת שהם פונים לכל כיוון אפשרי, לשבעה אלילים של עמים שונים, ובנוסף עוזבים את ה', ולא עובדים אותו אפילו בשיתוף בין כל האלילים - הרי זה מצב איום ונורא.

תיאור של משבר נורא זה מופיע כבר בדברי הגמרא:

שנאמר ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו, ממשמע שנאמר ויעזבו את ה', איני יודע שלא עבדוהו? ומה תלמוד לומר ולא עבדוהו? אמר רבי אלעזר: אמר הקדוש ברוך הוא: אפילו כתורמוס הזה, ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלין אותו בקנוח סעודה לא עשאוני בני.

(תלמוד בבלי ביצה כה, ב)

ופירוש רש"י על אתר:

תורמוס - מין קטנית, עגול כמין עדשה ורחב כמעט קטנה, והוא מר מאוד, עד ששולקין אותו שבע פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים בקנוח סעודה... דכתיבי שבעה עבודה זרה בהאי קרא, ולבסוף ויעזבו את ה', התורמוס הזה, לאחר שהטריח את בעליו שבע פעמים - הוא חוזר למוטב, והן הטריחו את בוראן להביא עליהן פורעניות, ולהכעיסו בשבעת אלה, ולא חזרו בהן.

כלומר, אפילו אחרי כל הקלקולים והאלילים שעם ישראל רודף אחריהם, אחרי כל הפתיחות הזאת לע"ז - הם בכל זאת אינם מוצאים כלל מקום לעבוד את ה'! ההיקף והעומק של החטא נראים בסדר גודל אחר ממה שהכרנו עד עכשיו. ובאמת, העונש לא מאחר לבוא וה' מעניש את עם ישראל, בשעבוד ארוך וקשה:

וַיַּחֲרֹאֲף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכַּרם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן: וַיִּרְעֲצוּ וַיִּרְצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה... וַתִּצָּר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד...

(שופטים ו, ז-ט)

הביטוי הנדיר של כעס ממשי, של חרון אף ה' - מרמז אף הוא שיש כאן חטא חריף וקשה מאוד. כמו כן אורך הפסוק שמתאר את בני עמון מרוצצים את עם ישראל מרמז שמסתתר פה שעבוד קשה ביותר. לישראל צר וכואב, והוא צועק אל ה', כמו שהוא עושה כבר עשרות רבות של שנים בתקווה שה' יציל אותו. רק שהפעם ה' מגיב בצורה שונה:

וַיִּזְעֻקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' לֵאמֹר חָטֵאנוּ לָךְ וְכִי עֲזַבְנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ וַנַּעֲבֹד אֶת הַבְּעָלִים. וַיֹּאמֶר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמְצָרִים וּמִן הָאֲמָרִי וּמִן בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן פְּלִשְׁתִּים. וְצִידוֹנִים וְעַמְלָק וּמְעוֹן לְחַצוֹ אֶתְכֶם וַתִּצְעַקוּ אֵלַי וְאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם מִיָּדָם. וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְכֵן לֹא אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם. לְכוּ וַזְעַקוּ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בַּחֲרַתֶּם בָּם, הֲמָה יוֹשִׁיעוּ לָכֶם בְּעַת צָרְתְּכֶם.

(שופטים י, י-יד)

כאן אומר ה', בפעם הראשונה מתחילת הספר, שכביכול איננו מתכוון להושיע את ישראל, והם ימשיכו לסבול, חלילה, תחת השעבוד העמוני. תגובה זו מחדדת אף יותר את עומק החטא של עם ישראל, שהוא כה חמור, עד שה' אינו מקבל את התשובה הרגילה של העם.

כנגד תגובה קשה זו של ה', פותח העם בתהליך עמוק יותר של תשובה:

וַיִּסְרִיּוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר מִקִּרְבָּם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת ה' וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל.

(שופטים י, טז)

במשמעות הביטוי יוצא הדופן המופיע בסוף הפסוק, ומתאר את תגובת ה' לתשובתם של ישראל - נחלקו הפרשנים, ומכיוון שאנו עוסקים בשיטת הרלב"ג, נסביר את הפסוק על פי שיטתו:

והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות בסבת עמל ישראל, אמר זה על דרך דברה תורה כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לש"י עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילים פעמים רבות, מצד היותם שונים במרים ככלב שב על קיאו וכאילו הלאוהו על זה, או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי בסבת השקר והכזב שבחר בו ישראל והוא עבדם אלהים אחרים - קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות, ולזה לא אמר להם בזה הענין.

(רלב"ג שופטים י, טז)

על פי הרלב"ג, תשובת עם ישראל לא הספיקה למחוק את כל העוונות, והספיקה רק להושיע את העם ישועה חלקית.

לדברי הרלב"ג בפרק זה התרחש 'משבר' משמעותי ביחס בין ה' לעם ישראל. ה' רואה שהעם שב לחטאו פעם אחר פעם, במבנה המעגלי המאפיין את ספר שופטים, ומכיוון שה' בכל פעם מושיע את ישראל כדי שהעם יפסיק לחטוא, ולא שיחזור לכך - ממילא, כאשר זה חלילה אינו מועיל - כבר 'אין טעם' כביכול להושיע אותם ישועה שלימה. מבט זה על הספר ועל סיפור זה, יכול לפתוח לנו צוהר כדי לענות על שאלת האברבנאל. אבל קודם לכן, נציע הצעה נוספת, מתוך התבוננות על שאר השעבודים.

3. נקודה שנייה - "ארבעים שנה אקוט בדור"

לכל התקופות שהרלב"ג מאחד ביניהן - עתניאל, אהוד, דבורה, גדעון, ושעבוד פלישתים - יש מאפיין משותף: כולן תקופות בנות ארבעים שנה. המספר ארבעים חוזר על עצמו פעמים רבות בתנ"ך כתיאור של תקופת שנים או ימים.³

ארבעים שנה זו תקופת זמן בה משתמש התנ"ך כדי לבטא מעבר של דור. כאשר חלפו ארבעים שנה - חלף דור. הדוגמא הבולטת ביותר להצעה זו היא דור המדבר, שהעונש אותו מתארת התורה הוא שכל אותו הדור לא יבוא אל הארץ, וגזר הדין התבצע בפועל במשך ארבעים שנה:

3 לא נאריך בנושא זה, שיכול לכלכל מאמרים רבים בפני עצמו, ואנו מציינים כאן אפשרות אחת בקיצור.

אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותיכם... וטפכם אשר אמרתם לבו: יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה.

(דברים א, לה-לט)

על פי הסבר זה - האמירה ששופט שפט ארבעים שנה - יכולה להיות שקולה לאמירה שהוא שפט דור שלם, וכאשר ח"ו עם של גויים משעבד את עם ישראל ארבעים שנה - הם שעבדו דור שלם. לאור כיוון זה, ניתן לראות את דברי הרלב"ג באור נוסף, שקשור מהותית לפרק זמן של ארבעים שנה.

4. מדור ישועה לדור שעבוד

על בסיס שתי הנקודות שהעלינו - הדרך בה מתבונן הרלב"ג על השעבוד שפותח את סיפור יפתח, וההצעה שארבעים שנים מתארות דור, ננסה להציע הסבר על הסתכלותו של הרלב"ג על ספר שופטים כולו.

בתחילת ספר שופטים, בתקופתם של השופטים הראשונים - עם ישראל ככלל, תיפקד באופן טוב. אמנם היו שעבודים וקשיים, אבל באופן כללי, המצב היה טוב בדור זה - הארץ שקטה שוב ושוב לתקופות של ארבעים שנה, והעם נח תחת גפנו ותחת תאנתו. לכן בתקופה זו, מונה הרלב"ג גם את שנות השיעבוד בתוך שנות השקט, כי באופן כללי, במבט של דור - הישועה האפילה על השעבוד.

ניתן להביא כמשל, את תיאור ארבעים שנות הליכתם של בני ישראל במדבר:

כי ה' אלהיה ברכך בכל מעשה ידך ידע לכתך את המדבר הגדל הזה זה ארבעים שנה ה' אלהיה עמך לא חסרת דבר.

(דברים ב, ז)

למרות שבשנים אלו אירעו בעם אירועים שליליים רבים - אירועים אלו לא תופסים משמעות רחבה בפרספקטיבה של תקופה שבאופן כללי התנהלה על מי מנוחות.⁴

סימוכין לטענה זאת - ניתן להוציא מדיוק לשון הפסוקים בתקופת השופטים הראשונים - "ותשקט הארץ ארבעים שנה..." (שופטים ג, יא). מלשון זו נשמע שלא רק שהיה שקט באזור מסויים מכוח המנהיג הספציפי, אלא זו תקופת שקט שמשפיעה

4 כדי להחמיש את הנקודה, ניתן להתבונן על אירועים כמו הקורונה, או תקופות מתוחות נוספות, שבתחילה חשבנו שלא נוכל לשכוח אותם לעולם, ואילו במבט כללי יותר בפרספקטיבה של תקופה - הדברים קיבלו מימד אחר, והרושם הכללי שנשאר היה טוב ומעודן יותר.

על הארץ כולה. לא רק שיש מנהיג ששופט את ישראל, אלא שדור שלם נמצא בשלווה. זו תקופה שנבנית מרצף זמן משמעותי ויציב של שופט ומנהיג גדול.

לעומת זאת, תקופת יפתח - איננה ארבעים שנה, כיוון שבתקופתו הישועה לא האפילה על השעבוד, כפי שראינו קודם. הישועה הייתה קטנה ומצומצמת, בגלל חזרת העם שוב ושוב על חטאיו הראשונים וחסרון התשובה השלימה. יפתח, והשופטים שבאו אחריו - לא הצליחו לתקן את המצב באופן מלא, ולכן דורו של יפתח נשאר תחת צילם של בני-עמון, ובמצב כזה מובן מדוע שנות השעבוד אינן מקשה אחת עם שנות השפיטה ואין לחבר את שנות השעבוד לשנות השפיטה. זהו מצב שונה בתכלית מהתקופות הקודמות של ארבעים שנה שבהן הייתה קיימת תקופת שפיטה ארוכה ומבוססת.⁵

בתקופתו של שמשון הגיע מצב זה לשיאו. כשעם ישראל שב לחטוא, ה' מעניש אותם בשעבוד החמור ביותר - שעבוד ארוך המתמשך על פני ארבעים שנה, שעבוד של דור שלם שחי תחת שלטון פלישתי! עם ישראל נשלט זמן רב כל כך תחת הפלשתים עד שהתנ"ך מעיד: "וַבְּעֵת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים מְשָׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל" (שופטים יד, ד).

על פי הצעתנו - אנו רואים הידרדרות במהלך ספר שופטים, משעבודים קצרים שלא השפיעו הרבה על השקט והשלווה ששררו בדור, הידרדר המצב עד שהגיעו ישראל לתקופות שקט כה קצרות, שלא מותרות חותם בזיכרון העם, נוצר מצב בו דור שלם משועבד כולו לפלישתים.

על פי מבט זה, המעגל החוזר על עצמו בספר שופטים הינו מעגל מסוכן, ועם ישראל איננו יכול להמשיך לחטוא ולחזור בתשובה מתוך ציפייה שיחס ה' אליו יישאר אותו היחס, בבחינת "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקן בידו לעשות תשובה" (משנה יומא ח, ט).

לאחר שתירצנו את דברי רש"י ורלב"ג מקושיותיו של האברבנאל, ננסה לעמוד על שיטתו של האברבנאל עצמו שמתבונן על ספר שופטים באופן שונה לחלוטין.

ה. שיטת האברבנאל

האברבנאל מקדים שלוש הקדמות, להצגת שיטתו בחישוב שנות ספר שופטים:

5 אמנם, כאשר מצרפים את כל ימי השופטים האחרונים יחד - מצטברת תקופה משמעותית, אך מנהיגים רבים המתחלפים אינה מבטאים יציבות מיוחדת, בשונה מהנהגה קבועה ומתמשכת (לדוגמא, בישראל כיום ממשלות שולטות זמן קצר יחסית, ולכן, למרות שיש לנו שלטון רצוף, לא שמעתי אף אחד שמתאר את התקופות האלו כתקופות שמתאפיינות בהרבה יציבות...).

ההקדמה הראשונה היא... לא היו ישראל זמן מה בלי שופטים, וכמו שכתבתי בהקדמת ספר שופטים, ולכן צדק בלי ספק מאמר האומר ששנות השעבוד כלם יוכללו בשנות השופטים, וזה המאמר ראוי שיובן כללי שכל שנות השעבוד כלם יוכללו בשני השופטים הנזכרים בכתוב ושלא עבר זמן שלא היה שם שופט.

(אברבנאל שמואל א' יג, א)

האברבנאל טוען שכמו שלא יעלה על הדעת שבספר מלכים יש תקופות ללא מלכים - כך לא ייתכן לומר שעם ישראל היה תקופות ארוכות ללא שופט. טענה זאת מעמיקה את הבנת עניינם של השופטים כמסגרת המקיפה את כל הספר ואת כל התקופה. לשיטת האברבנאל, השופטים הרכיבו מערכת שלטון יציבה שהחזיקה מעמד במשך רצף של כארבע מאות שנה, תקופת עצומה שמאפיינת שלטון של אימפריות.

וההקדמה השניה היא, שאחרי שהכתוב לא פירש השנים אשר פרנס יהושע ולבד מצאנו שעברו שבע שנים בכיבוש הארץ, שראוי שנסתפק בשנאמר שימי יהושע והזקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע כלם עשרים שנה.

(שם)

האברבנאל מוכיח שיהושע וזקנים שפטו את ישראל זמן קצר יחסית, בשונה מדברי שאר הפרשנים. הוא מבסס את דבריו על הנאמר בספר יהושע: "וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַיָּמִים וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲתָנָה זָקְנָתָה בְּאֵת בַּיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאַרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ" (יהושע יג, א). באופן פשוט הפסוק מדבר על תחילת שלב חלוקת הארץ לשבטים, ואם כבר בשלב זה יהושע היה זקן - הגיוני שהיה זה כבר בסוף ימיו, וא"כ נאמר שהיו לו רק שבע שנים נוספות, בהן נתחלקה הארץ ע"י יהושע. ע"פ הנחה זו הוא מחשב את השנים בהן שפטו יהושע והזקנים כעשרים שנה בקירוב.

וההקדמה השלישית היא שיש הפרש גדול בין מה שסיפר ויעיד הכתוב עליו שהיה וקרה כך, ובין מה שנאמר בדבורי האנשים אלו לאלו... ומזה נוליד שיפתח כאשר שלח לומר למלך בני עמון בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובכל הערים אשר על ידי ארנון ומדוע לא הצלתם בעת ההיא, לא אמר זה על הדיוק שהיו אז שלש מאות שנה לא פחות ולא יותר, אבל אמרו לפי שהיו אז מאתים וששים ושמונה שנה, ולפי שהיו נוטים למספר השלש מאות קראם על שמם.

(שם)

האברבנאל אומר שכאשר יפתח שלח את שליחיו לבני עמון, הוא לא דייק במספר שאמר להם - באמת היו פחות משלוש מאות שנה, ויפתח עיגל את המספר כלפי מעלה.

זהו תיארוך ספר שופטים לפי שיטת האברבנאל:

ומהכנסם לארץ כל ימי יהושע והזקנים נקבל שהיו עשרים שנה, ומשם עד מות
 ותניאל בשעבוד ובהשקט ארבעים שנה, ומשם עד מות אהוד בשעבוד עגלון
 ובהשקט שמונים שנה, ומשם עד מות דבורה וברק עם השעבוד ארבעים שנה,
 ואמנם שמגר בן ענת כבר כתבתי שהיה בימי אהוד כמו שיוורו הכתובים, ומשם
 עד מות גדעון בשני השעבוד וההשקט בכללם היו ארבעים שנה, ושנות אבימלך
 שלשה, ושנות תולע בן פואה כ"ג שנה, ושנות יאיר הגלעדי עם שעבוד הפלשתים
 כ"ב, ושנות יפתח ששה שנים, ושנות אבצן שבעה שנים, ושנות עבדון שמונה
 שנים, ושנות שמשון עשרים שנה, ושנות עלי ארבעים שנה, ובכלל שנות שמשון
 ועלי היו הארבעים שנה אשר נתן ה' את ישראל ביד פלשתים... והיה הגבול
 האמצעי מדברי יפתח שאמר שלש מאות שנה אינם על הדיוק והיו אז רס"ח
 שנה,⁶ ולכן נחשבו בדבריו לשלש מאות שנה לפי שכבר היו בגבולם.

(שם)

1. מלך או שופט?

מתוך דבריו של האברבנאל ניתן להוציא אמירה עמוקה, ובכדי להבינה נסקור תחילה
 את שיטתו ביחס למלוכה.⁷ הוא יוצא כנגד מוסד המלוכה פעמים רבות, כפי שאפשר
 לראות כדוגמא מפירושו על בקשת העם להמליך מלך בספר שמואל:

הביטו וראו הארצות שתהיה הנהגתם על ידי מלכים, ותראו את שקוציהם ואת
 גוליהם איש מהם כל הישר בעיניו יעשה ומלאה הארץ חמס מפניהם, ומי יאמר
 לו מה תעשה?... וזהו כולו ממה שיורה שמציאות המלך אינו הכרחי ומחויב בעם
 כל שכן שהוא מזיק מאד וענינו סכנה עצומה אל עמו ואל עבדיו שיהיה בידו
 להשמיד להרוג ולאבד כפי העולה על רוחו... כמו שהתבאר מענין ירבעם בן נבט
 והנמשכים אחריו שהחטיאו את ישראל וגלו אותם מעל אדמתם, ומלכי יהודה
 גם הם, שבאחרונה נמשכו אחריהם עד אשר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה
 זרה, לא כן אנחנו רואים בשופטי ישראל ונביאייהם כלם אנשים אנשי חיל יראי
 אלקים אנשי אמת ואיש אין בהם שהטה מאחרי ה', וכל זה ממה שיורה שהיו
 המלכים בישראל מזיקים ולא מועילים רעים ולא טובים.

(אברבנאל שמואל א' ח, ד-ה)

6 סיכום החשבון לפי האברבנאל: $22+23+3+40+40+80+40+20=268$.

7 בעניין זה ראה גם בפירושו על התורה דברים יז, יד.

האברבנאל מאריך ומפרש באופן שלילי את בקשת המלוכה של העם בספר שמואל, וכן מזכיר פעמים רבות בפירושו דברי ביקורת על המלוכה לעומת דברי השבח על אופן הנהגת השופטים עם ישראל, כמו גם משבח מדינות שבתקופתו התנהלו תחת שלטון מתחלף ולא תחת שלטון מלוכני:

והיום הזה ראינו ארצות רבות תהיה הנהגתם על ידי שופטים ומושלים זמניים נבחרים ביניהם משלשה חדשים לשלשה חדשים ומלך אלקום עמהם, משפט נבחרה להם בסדור מוגבל והמה הרודים בעם העושים במלאכת המלחמות לא יעמוד איש בפניהם אם לשבט אם לארצם לא לחסד, ואם איש יחטא מהם בדבר מה עוד מעט יבואו אחרים תחתיהם ומי אשר חטא יקבל ענשו כראוי באופן שלא יזידון לעשות עוד. הלא ידעת אם לא שמעת היות רביעאה דחילא רומי רשיעא היתה מושלת בכפה ואכלה כל ארעא ותדושינא ותדקינה בהיות הנהגתה על ידי הקונשו"לי שלמים וכן רבים, ואחרי שמלך בה קיסר לבדו היתה למס. ועוד היום מלכות וינצי"א הגברת רבתי בגוים שרתי במדינות, ומלכות פלורינצי"אה צבי הוא לכל הארצות, ומלכות גינוב"א דחילא ותקפא, ולוק"ה ושיינ"ה ובולוני"א ומלכויות אחרות אין מלך בהם כי אם הנהגת המנהיגים הנבחרים מימים קצובים לימים קצובים כמו שזכרתי, והמה המלכויות הישרות אין בהם נפתל ועקש לא ירים איש את ידו ואת רגלו על כל דבר פשע, והמה כובשות ארצות לא להם בחכמה בתבונה ובדעת.

(שם)

2. בימים ההם אין שופט בישראל

לכאורה ניתן להקשות קושיה גדולה על שיטתו מסוף ספר שופטים, בו מובאים שלושה סיפורים קשים ביותר:

1. מעשה פסל מיכה - בו מתואר קלקול עמוק של עבודה זרה, וחוסר הבנה בסיסית ביותר בעבודת ה'.
2. כששבט דן מחפש נחלה - אנו מוצאים התנהגות אלימה שבעיקרה החוק שולט, ואין שלטון חוק שיכול לטפל בבעיות רחבות של ביטחון ואוכלוסין הנוגעות לנתיניו.
3. מעשה פילגש בגבעה - מתאר חטאים שלא יתוארו: מעשי סדום שנעשו בגבעה, ושסע עמוק מאוד בעם שהגיע עד למלחמת אחים, שכמעט מחקה לחלוטין את שבט בנימין כולו מעם מישראל.

בכל הסיפורים הקשים האלו חוזרת ה'סיסמא':

בְּיָמֵי הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הִיָּשֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.

(שופטים כא, כה)

ההבנה המקובלת היא, שבתקופה שבעיות מעין אלו שהופיעו בעם - רק מלך יכול לפתור, ובגלל חסרון המלך בישראל הגיע העם לגיע למצב זה. פרשנים רבים, מציגים את רצף סיפורים אלו - כביקורת על אופן התנהלותה של תקופת השופטים, ועל הממשל הלא יציב שבה, ומצביעים על ספר זה כעל הקדמה לספר שמואל, בה תוצג צורת הממשל האידאלית - המלוכה.

ומה יאמר האברנאל, שמתנגד באופן בולט ועקבי למלוכה, על סיפורים אלו, אשר מהם עולה באופן בולט שמלך אינו רק רצוי, אלא אף הכרחי?

כפי שראינו לעיל, האברנאל טען בהקדמתו הראשונה שמתחילת תקופת השופטים לא היתה נקודת זמן ללא שופט או מנהיג. לאור זאת, אירועי פרקים יז-כא בספר: פסל מיכה, שבת דן ופילגש בגבעה - אירעו בנקודת זמן ייחודית, בזמן הראשון מתחילת הספר בו לא היה שופט לישראל, דהיינו, בתקופת המאסר של שמשון. וכמו שאומר האברנאל בפירושו:

ומה שאמר הכתוב בעניני פסל מיכה ובני דן ופילגש בגבעה בימים ההם אין מלך בישראל, כבר כתבתי שם שפירושו שקרה זה בימי שמשון בסדר הפרשה כאשר היה אסור בידי פלשתים, ושלכן אמר אין מלך בישראל להגיד שהשופט לא היה ביניהם כי היה בידי האויבים.

(אברנאל שמואל א' יג, א)

בעיניי, דברי האברנאל מהווים חלק מהסתכלותו הכללית על ספר שופטים ועל השופטים בכלל. האברנאל רואה את הספר כספר שמשבח את השופטים, שמהווים מערך הנהגה יציב שהגן על העם ללא הפסקה, מכל מיני רעות חולות וקלקולים נוראיים - מה שמוכיח לנו עד כמה שיטת הנהגה זאת היתה טובה ומבורכת.

התוצאה המשמעותית ביותר של מבט זה על הספר היא שלושת הסיפורים החותמים את הספר, המתוארכים על פי האברנאל לנקודה הראשונה בה אין שופט. דווקא ברגע הזה, בפעם הראשונה שעם ישראל נשאר לבד ללא שופט - הוא הגיע לשפל שלא הגיע אליו קודם.

על פי הבנה זו - ברור שסוף הספר משמש כחיזוק לשיטת האברנאל. השופטים הם הדרך הטובה ביותר להנהיג את העם, ובקשתם למלך אינה מוצדקת. התבוננות זו משליכה על פירושו למילים "אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל". הוא מבין את הפסוק כאמירה שאומרת שחסר מנהיג, ולא שחסר מלך ממש, "שלא היה ביניהם שופט שוטר ומושל" (אברנאל שופטים יז) - אין מי שיציל את העם מבעיות חמורות כמו ע"ז ומלחמות אחים.

מנקודת מבט זו ספר שופטים הוא ספר אחד שלם, שמציג מודל הנהגה אחד - השופטים. הצלחת מודל זה מודגשת לאורך כל הספר, עד הפסוק האחרון.

1. סיכום

במאמרנו ראינו שלוש שיטות שונות כיצד לתארך את הסיפורים המופיעים בתקופת השופטים, ובעקבות ניתוחן הצענו מסקנות עיוניות שנוגעות להסתכלות הפרשנים על ספר שופטים בכללותו.

בראשונה ראינו את שיטת רש"י, שחילק את ספר שופטים לשני חלקים: מתחילת הספר עד גדעון, ומגדעון והלאה. החצי הראשון מציג שופטים כלליים - מנהיגים קודמים שקיבלו על עצמם את אדרת השופט בנוסף לתפקידם הפוליטי הקיים, ואילו החצי השני מתאר דמויות מורכבות ומיוחדות, שצמחו בעקבות הקושי והמשבר שאפף את תקופתם, ונבחרו באופן ספציפי כדי למלא את תפקידם כמושיעי עם ישראל. במובן מסוים, רש"י מציג מבט שעל פיו ספר שופטים ושופטיו בעצמם נהיים יותר ויותר מורכבים ככל שהספר עובר.

השיטה השנייה שראינו הייתה שיטת הרלב"ג, שמתאר את ספר שופטים לאור התקופה המיוחדת שחוזרת בו שוב ושוב - ארבעים שנה - תקופה המתארת דור שלם. בהתחלה השפיטה של עם ישראל ארכה דור שלם, הארץ שקטה לתקופות זמן ארוכות ביותר. אולם בתקופת יפתח אירע שבר רוחני גדול שהוביל לצמצום הישועה - לא עוד ישועה של דור שלם, כי אם ישועה של זמן קצר הרבה יותר. עד כדי שבסוף תקופת השופטים, בחיי שמשון, אנחנו עדים למצב נורא, שבו הפלישתים משעבדים את ישראל ארבעים שנה - במקום שדור שלם יחיה תחת שלטון יהודי הוא חי תחת שלטון נוכרי.

התמונה העולה מדבריו לספר שופטים היא תמונה קודרת, על פיה שיטת השופטים נכשלה כישלון חרוץ בעקבות החטאים החוזרים של עם ישראל.

השיטה השלישית והאחרונה הייתה של האברבנאל, שרואה את ספר שופטים כמציג את צורת השלטון האידיאלית, בניגוד למלוכה. הוא קורא את התקופה כהרבה יותר יציבה, בה השופטים מחליפים זה את זה ברצף (וכל השעבודים נכללים בתוך תקופות של שופטים). שיטתו כוללת את הטענה שהאירועים הנוראיים בסוף ספר שופטים התרחשו ברגע הראשון בו לא היה שופט בעם ישראל, התקופה בה נאסר שמשון. מהתבוננות זו נשמע שתקופת השופטים מלמדת אותנו שהשופטים הם צורת ממשל מצוינת, שמצילה את העם ממעשים רעים, ומתככים פוליטיים שמאפיינים את ספר מלכים.

יהי רצון שיבוא אלינו במהרה בימינו צמח לבית דוד, שינהיג את עם ישראל לאור ערכיו הישרים של התנ"ך אל הגאולה השלימה, אמן.